

גר שאינו מקיים מצוות*

פתיחה
התהליך הנפשי של קבלת המצוות
האם קבלת מצוות פירושה הוא דווקא "להיות דתי"?
הפסקת קיום מצוות
סיכום

פתיחה

בגליון 'המעין' הקודם עסק הרב מרדכי בראלי שליט"א בצורה מקיפה בסוגיית ביטול גיורו של גר שאינו מקיים מצוות, ואף זיכה אותנו במספר מקורות שלא כל לומד מכיר. את המאמר כולו אפשר ללמוד בלי לעסוק בשאלה מתי נקרא גר "אינו מקיים מצוות", כשכל לומד מפרש זאת על פי דרכו. אלא שהערת הפתיחה למאמר, בה מתייחס הרב בראלי לעניין הגיורים ה"פיקטיביים" ולפסק דינו של הדיין הרב שרמן שליט"א, מבליעה הזדהות עם ההנחה שמתגיירים ש"חזותם רחוקה מלהתאים לחזות של יהודים שומרי תורה ומצוות או שמגיעים ממקומות וחברה המנותקים משמירת התורה והמצוות"¹ כנראה שאינם "שומרים מצוות", ו"מוכיח סופן על תחילתן" שכנראה מראש לא היתה אצלם קבלת מצוות כנדרש; אלא שהרב בראלי חלוק עם הרב שרמן בשאלה אם ובאילו תנאים גיורם בטל.

הנחה זו מחייבת עיסוק יותר מעמיק בשאלות מה היא קבלת המצוות המחייבת בגיור, ומה נקרא הפסקת קיום מצוות, שאלות שבמסגרת מאמרו הרב בראלי מתעלם מהן כמעט לחלוטין.²

אבקש לפתוח כאן בתיאור התהליך הנפשי של קבלת המצוות כפי שאני נחשף אליו שנים רבות.

* לעילוי נשמת גיסי היקר ר' עדיאל לוי ז"ל, אוהב ספר ויודע ספר, מוקיר תורה וחכמיה. נלב"ע לפתע-פתאום בגיל בינה בי"ז מנחם אב תשס"ט. תנצב"ה.

1 ציטוט מתוך פסק דינו האחרון של הרב שרמן תיק מספר 1-21-6122 מט"ז אייר תשס"ט.

2 התייחסות לכך נמצאת במאמרו רק אגב הדיון בשיטות האמרי יושר והאגרות משה, המחלקות בין גר שהפסיק לקיים מצוות סמוך לגיורו, למי שהפסיק לקיימן זמן רב אחרי הגיור.

רוב המצטרפים לתהליך הגיור אכן עושים זאת בשל רצונם להשלים תהליך של התערות בחברה, לטובתם ובעיקר לטובת ילדיהם העתידיים, ולא דווקא מתוך רצון מודע להצטרף אל עם ה'. אין זה אומר שהם מגיעים לבית הדין, למעמד קבלת המצוות, באותה מדרגה שבה התחילו את התהליך; לעיתים קרובות הלמידה משפיעה עליהם ומשנה אותם, ואולי אף מגלה את מה שהיה צפון בפנימיותם.

בראש וראשונה יש להדגיש שאנחנו עוסקים אך ורק **בקבלת עול מצוות מתוך אמונה**: כמו שאצל כל יהודי קיום המצוות אמור להיות ביטוי לקבלת עול מלכות שמים על ידיו ולאמונתו בקב"ה, כך גם על המעוניין להתגייר להבין שקבלת המצוות צריכה להיות ביטוי לאמונתו הפנימית ("למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע? כדי שיקבל אדם עליו עול מלכות שמים תחילה ואח"כ עול מצוות"). קיום מצוות "טכני", שמיועד רק להשביע את רצונו של בית הדין, איננו קבלת מצוות, לפחות לא בהתייחס להיבט הנפשי שבו אנו עוסקים.

מתוך הבנה זו יש לראות את קבלת המצוות כהליך שכולל כמה שלבים, שתחילתם כאשר האדם מתחיל בלימודיו על מהות היהדות, וסיומם במעשה הגיור ולאחריו³.

שלב א – הכרה: לימוד בסיסי אך מעמיק של עיקרי היהדות ומצוותיה. קשה להגדיר את הרמה הנדרשת ללימוד זה, אולם ודאי שעליו לכלול את יסודות האמונה, היקף מסוים של לימוד הלכה, הכרה של התנ"ך ושל דברי ימי ישראל.

שלב ב – הזדהות או התנגדות: הידע שנרכש פועל על הלומד, ויוצר אצלו תסיסה רוחנית ומחשבתית, שבסופה הוא יחוש אחת משתי תחושות מנוגדות: או הזדהות ושייכות לתכנים שנלמדו, או תחושות של כעס והתנגדות. בשלב ההזדהות לא צפוי שהלומד ייתן ביטוי מעשי לתחושת ההזדהות שלו, אולם מי שחש התנגדות כלפי הנלמד יתקשה להתמיד בהליך הגיור, ואם לא יהיה אצלו שינוי גישה הוא צפוי להיפלט מן התהליך, כפי שקורה לרבים מן המועמדים.

שלב ג – הפנמה ואמונה: מי שנמצא בתחושת הזדהות עם עיקרי האמונה היהודית, ישאל את עצמו בבוא הזמן (תוך כדי המשך לימודיו, ולקראת הגעתו לבית הדין) האם תחושה זו מתיישבת עם הכרותיו. ע"פ ניסיוני, מועמדים רבים לגיור מגיעים ללא קושי רב לרמה שכלית והכרתית זו של אמונה מופנמת ביסודות היהדות. מובן שבשלב זה לא הכל ברור למתגייר, אך נוצרת מציאות נפשית הכרתית שבה אין מחסום מהותי בין המועמדים לגיור ובין האמונה השלמה בעיקרי היהדות.

שלב ד – הסכמה עקרונית על קיום מצוות: קבלת האמונה והסכמה על עקרונותיה חשובים והכרחיים להמשך התהליך, שכאמור רבים מן המתגיירים מגיעים אליו. אמנם יישום אמונה זו וקבלת מחויבות מעשית מהווים קושי עצום למתגייר מכמה

3 בהתאמה לרמב"ם הל' איסור'ב פרק יד, שהקדים הודעת עיקרי הדת להודעת מצוות קלות וחמורות, שכרם, ועונשם.

סיבות: חוסר הרגל בקיום המצוות, הכרח לשנות אורח חיים וחברה, התנגדות מצד חלקים של המשפחה הגרעינית, ועוד. סיבה נוספת ומשמעותית לקושי הנפשי שבקבלת המצוות, היא העובדה שציבור גדול של יהודים חי בארצו ללא מחויבות לחיי תורה ומצוות: "למה דווקא אנחנו חייבים"? שואלים את עצמם המתגיירים בשלב זה; "מדוע יכולים אלפי אנשים להיות יהודים בלי לתת ליהדותם ביטוי מעשי בקיום המצוות, ואנחנו מחויבים בכך"? רוב המועמדים לגיור (הנמצאים בשלב זה של אמונה בה' והסכמה עקרונית על קבלת המצוות) מוכנים לקבל על עצמם כל עול המקובל על כל קהל ישראל, אך הם מתמרמרים על הדרישות המיוחדות המופנות כלפיהם. קושי זה אינו אינטלקטואלי, אלא נפשי. מדובר במועמדים שהפנימו בקרבם את המיוחדות של עם ישראל, ואת הפוטנציאל הקדושת שיקים גם אם אינו מתגלה בפועל. הקושי הנפשי נובע מן הלחץ שבסתירה בין המציאות הרעיונית של מועמדים אלה, שהיא כבר ברמה של הסכמה על קבלת מצוות, לבין הקשיים העצומים שביישום הכרות אלו. בשלב זה, ראוי להציע למועמדים לגיור, לשאול את עצמם האם עולם המצוות המעשיות היה מקובל עליהם אילו רוב עם ישראל היה נוהג בכך, וזאת על מנת לחזק את התשתית הנפשית של קבלת המצוות, ולהפריד בינה לקשיי היישום.

שלב ה - קיום המצוות בפועל: משהגיע המועמד לשלב זה של אמונה וקבלה עקרונית של המצוות, ניתן לקדמו שלב נוסף: "מה מכל המצוות עליהם למדת אתה מוכן או מסוגל לקיים בפועל למרות כל הקשיים כבר עכשיו?" נוכל להסביר לו, שעל אף שאין הבדל בין מצוה "קלה" ל"חמורה", ישנן מצוות שמקוימות ע"י קהל רחב באומה (שבת, כשרות, תפילות, ברית מילה ועוד); "האם תהיה מסוגל לקבל על עצמך מחויבות מעשית קודם-כל למצוות אלו?" (זאת בצד ההכרה העקרונית בחובת קיום כל המצוות).

שלב ו - קיום מצוות "מלא": קיום מצוות "מלא" מתייחס למצב שבו מחליט המתגייר לקיים "כל מה שהוא יודע". מי שמגיע לדרגה זו מצטרף בדרך כלל הצטרפות מלאה לחברה ולקהילה הדתית, ורואה את עצמו כ"דתי" לכל דבר ועניין.

האם קבלת מצוות פירושה הוא דווקא "להיות דתי"?

לצערנו הרב רק מעט מהמועמדים לגיור מגיעים לשלב ו של קיום מצוות "מלא". גיורם של אלה אינו "חשוד" להיות פיקטיבי, ואיש אינו פוסל את גיוריהם. לעומתם שכבה לא קטנה מבין המתגיירים "נתקעת" אי שם בשלבים ד ו-ה, דהיינו במצב של קבלת מצוות מלאה בצד קיום מצוות חלקי. הם השתכנעו באמיתותה של התורה, נותנים ביטוי לאמונתם בקיום חלק ממצוותיה (בדרך כלל שבת, חגים, כשרות, תפילה, ברכות ועוד), אך לא מקיימים חלק אחר (כיפה, ציצית, כיסוי ראש לאשה נשואה וכד'). גם מה שהם מקיימים הם מקיימים בצורה חלקית (לא מקפידים בכל הלכות שבת וכד'). יכולה להיות מציאות של אדם שקיבל עליו עול מצוות, מתפלל כל

יום, ועדיין אינו מניח תפילין בקביעות. אחר קיבל מצוות, אך הוא קשור עדיין לבת זוג שלא הגיעה לרמתו ודרגתו, אם כי היא שותפה עמו בתהליך, או אדם שמתקשה להזדהות כ'דתי' וללכת עם כיפה, אבל אוכל כשר ושומר שבת.

לעניות דעתי מועמדים כאלה הם בכלל "מקבלי מצוות"; לא מיבעי לדעת שו"ת אחיעזר (יו"ד סי' כו אות ד) הסובר ש"מי שמקבל עליו כל המצוות רק שבדעתו לעבור לתאבון אין זה חיסרון בדין קבלת המצוות", אלא אפילו לדעת המחמירים יותר (וכגון שו"ת דעת כהן יו"ד סי' קכד) הדורשים שהמתגיירים יהיו כאלה "שמכירים בהם שהם מתגיירים בלב שלם לשם שמים" ויתנגד מאוד לקבלת אלה "שיודעים ברור שלאחר גירותם יעברו על דברי תורה", ודאי אינם כוללים בהם את "מקבלי המצוות" של שלב ה שתיארנו לעיל.

הרב אברהם אבידן שליט"א, סגן הרב הצבאי הראשי וראש ישיבת שעלבים לשעבר, דן במקרה המתאים לנידון שלנו⁴:

"...מה יהיה דינו של המקבל עליו 'עול מצוות' אך אין בדעתו לקיים את כל המצוות, אף שמבחינה עקרונית הוא מקבל עליו את האמונה היהודית בקב"ה ובמצוות התורה אין נראה לו שיוכל לקיים את כל המצוות, אם בשל לחצים חברתיים או מצוקות אחרות? זכורני מקרה של קצין ביחידה קרבית שביקש להתגייר. כשנשאל אם יש לו חברה, ואודות קיום המצוות, השיב ביושר לב ובפירוט מלא: כן, אמר, יש לי חברה, ואפשר שנתחתן. בהיותי במשק שחבריו אינם שומרים מצוות לא אוכל להיות חריג בולט מבחינה חברתית. לכן, כיפה לא אחבוש, גם לא אלך להתפלל כל יום בבית הכנסת, אך אניח תפילין בחדרי, על הכשרות אקפיד; בצה"ל אין לי בעיה, ובמשק אוכל במטבח הורים, שם גם אוכל אבי, שבעבר נשא אישה נכריה, הורתי, ועתה נשוי לבת ישראל ואף משמש כחזן בחגים. באשר לשמירת שבת - לא אדליק אש, לא אעשן, אך אצטרף לנסיעה ל"קומזיץ" כשמישהו אחר ינהג וידליק את המדורה'. כללית, הוא ביאר, שהוא מקבל עליו את עקרונות היהדות בלב שלם, והיה רוצה לקיים גם את הכל, אך אינו יכול לעמוד בזה שיצביעו עליו במשק כיוצא דופן. השאלה היא האם לקבלו לגיור לכתחילה - או שמא גם בדיעבד לא יחול הגיור כשהוא עצמו מודה שלא יוכל לקיים את כל המצוות...?"

לא לחינם האריך הרב אבידן שליט"א בתיאורו המיוחד של מקרה זה. מוצג כאן קצין שבית הדין מתרשם מכנותו ברמת קבלת המצוות העקרונית, ומחוסר הבשלתו לקיים את המצוות ברמה התואמת את קבלתו העקרונית. במאמר ארוך ומנומק היטב מלווה בהרבה מאוד מקורות מסיק הרב אבידן כדלהלן:

"...גדר קבלת עול המצוות אין עניינו התחייבות למלא אחר המצוות... אלא קבלת עול תורה כגורם מחייב קיום המצוות. הגר צריך שיאמין בייחוד ה' ובאיסור ע"ז, ויש להאריך עמו בדבר זה. כן על המתגייר להאמין שציווה ה' את ישראל חוקים

4 קובץ תורה שבע"פ כרך לב, מוסד הרב קוק תשנ"א, עמ' עז.

ומשפטים ע"י משה נביאו והבדילים מכל העמים, ומסר להם כי יכולים לקבל גרים מכל העמים ע"י מילה וטבילה וקבלת עול מצוות. כל שאינו מאמין בכל זאת אינו גר אפילו בדיעבד. גר המאמין בנאמר בסעיף ה', אך אין בדעתו בשעת מעשה הגיור למלא אחר כל המצוות... כל שבדעתו לקיים את רוב המצוות הרי הוא בכלל קבלת עול מצוות". ו"בסוף דבר" כתב: "...את הקצין שקיבל עליו את עול המצוות ביושר ובכנות יש מקום לקבלו לכתחילה, למרות שלא קיים את כל המצוות אלא את רובן". פסיקתו זו מבוססת גם על ניתוח מספר סוגיות בש"ס, כמפורט שם במאמרו בעמוד פא, אך גם על פסיקות מפורשות של ה"בית יצחק" (יו"ד חלק ב סימן ק), של שו"ת "אחיעזר" (יו"ד חלק ג סימן כו) ושל שו"ת "טוב טעם ודעת" (מהדורה קמא סימן רל).

הפסקת קיום מצוות

כיוון שאפשרית מציאות של קיום מצוות "חלקי" המבטאת קבלת מצוות "מלאה", תהיה זו טעות לדון מתגייר על פי "חזונו החיצונית" כמי שהפסיק לקיים מצוות. הדיון על ביטול גיורו של מי שאינו מקיים מצוות שייך ורלוונטי רק לגבי גר שמתנכר לחיבור לדבר ה' שאותו קיבל על עצמו. מצבים כאלו כמובן עלולים לקרות, אבל אפשר לזהות אותם רק אחרי היכרות יותר עמוקה עם אותו מתגייר.

סיכום

- א. קבלת מצוות היא תהליך שתחילתו בהפנמת האמונה בה' נותן התורה המחייב את עם ישראל לקיים את מצוותיה, ושיאו בנכונות של המתגייר לראות את עצמו כעובד ה' המקיים את מצוותיו.
- ב. פוסקים רבים סוברים שגם מי שאינו "דתי" במובן המקובל של המילה, אבל נותן ביטוי לאמונתו בקיום חלק ניכר מן המצוות, נחשב לענין גיורו כמי שקיבל עליו עול מצוות.
- ג. ההנחה שגרים שחזותם החיצונית אינה כשל שומרי מצוות 'הוכיח סופם על תחילתם' שגרותם לא היתה אמיתית - אינה נכונה ככלל, ועל בית הדין לבדוק היטב כל מתגייר שמתעורר ספק לגביו ולהיווכח אם החזות החיצונית ה"לא דתית" שלו היא אכן ביטוי לקבלת מצוות לא שלמה על ידו - או לא.